BASES PEDAGÒGIQUES
DE
L'EDUCACIÓ ESPECIAL

Projecte sobre
"El Marc Teòric de l'Educació Especial

Assumpció Lledó

1. Fonamentació epistemològica de l'educació especial

1.1 Àmbit epistemològic d'aplicació de l'educació especial en relació amb altres disciplines pedagògiques

Tenint en compte les diferents connotacions sociològiques i educatives que han estat presents en la concepció de l'educació especial al llarg de la lenta evolució històrica d'aquesta disciplina, abordarem la seua anàlisi i el seu estudi des de plantejaments epistemològics més actuals i acords amb la filosofia de la integració escolar i la resposta educativa en la diversitat.

L'educació especial es pot conceptualitzar com disciplina pedagògica d'àmbit teoricopràctic, vinculada al fet educatiu en la seua globalitat. Per això té un caràcter marcadament interdisciplinar i multidisciplinar i que s'ocupa, des de la seua pròpia perspectiva, de la intervenció i la resposta educativa basada en l'acceptació de la diversitat de xiquets i xiquetes que aprenen per a aconseguir l'optimització de les possibilitats de l'alumnat amb deficiències, discapacitats escolars i minusvalideses i que, per tant, requereixen necessitats educatives especials.

Reprenent i accentuant el caràcter interdisdiplinar de l'educació especial, analitzarem la seua relació epistemològica amb les següents disciplines de l'àmbit educatiu.

La didàctica i l'organització escolar són disciplines que formen un tot en l'acte didàctic i en el Projecte educatiu del centre, on es duu a terme l'aprenentatge de l'alumnat. La Didàctica té àmbit de concreció en l'educació especial**.** Assumir la diversitat en l'aprenentatge implica acceptar que l'acció didàctica s'ha d'adaptar a la diversitat en els aprenentatges i la seua resposta educativa des de l'aula és l'adaptació curricular individualitzada: les estratègies d'aprenentatge i metodologia individualitzada per als xiquets i xiquetes amb deficiències visuals (Braille, materials adaptats, activitats específiques i materials d'ampliació per a llegir i escriure amb tinta), i auditives (llenguatge de signes, alfabet dactilològic i activitats d'estimulació auditiva). Aquest enfocament de l'acte didàctic en la concreció de l'educació especial podria eliminar posicions contràries al plantejament descrit:

EDUCACIÓ SEGREGADA	EDUCACIÓ INTEGRADA. EDUCACIÓ INCLUSIVA
ESCOLES ESPECIALS	CENTRE ORDINARI
INTERVENCIÓ EDUCATIVA TERAPÈUTICA I CORRECTIVA	INTERVENCIÓ EDUCATIVA GENERAL I INDIVIDUALITZADA
PDI (Programa de desenvolupament individual)	ACI (Adaptació curricular individualitzada)

La didàctica, per a la majoria dels professionals en aquest camp, ha d'analitzar els processos d'ensenyament-aprenentatge, i les aportacions de les teories de l'aprenentatge per a saber com ajudar l'alumnat en les seues dificultats d'aprenentatge (Salvador Mata, 1997).

L'organització escolar i la seua concreció en l'àmbit de l'educació implica acceptar, des de l'escola i des del projecte educatiu del centre, un paradigma organitzatiu que possibilite la innovació, el canvi d'actitud, la mentalitat cap a la diversitat i les diferències individuals, tot açò a partir del plantejament de l'educació integradora i inclusiva de la diversitat. Aquests principis impliquen assumir una praxi educativa que oferesca els mitjans i els recursos organitzatius que faciliten la inclusió en els centres de l'educació especial: formació del professorat, professorat de suport, aules de suport a l'educació especial i els mitjans i els recursos que requereixen.

L'educació especial**,** atès el seu caràcter interdisciplinar i multidisciplinar, abraça diverses àrees i continguts d'intervenció: interpreta i analitza, des del currículum i l'escola, les necessitats educatives especials que presenten i requereix l'alumnat, tant en el sentit ampli del procés didàctic i organitzatiu, com en les dificultats que presenta l'alumnat en el ritme d'aprenentatge.

L'objecte d'anàlisi, estudi i àmbit d'aplicació de l'educació especial és la intervenció educativa orientada a aconseguir una optimització de les possibilitats dels xiquets i les xiquetes amb deficiència, discapacitat i minusvalidesa i que, per tant, presenten dificultats en l'aprenentatge i demanen necessitats educatives especials.

L'Organització Mundial de la Salut (OMS) estableix el 1983, com resultat de la unificació de criteris en l'àmbit d'aplicació de l'educació especial, les definicions següents:

- DEFICIÈNCIA. Tota pèrdua o anormalitat d'una estructura o una funció psicològica, fisiològica o anatòmica.
- DISCAPACITAT. Tota restricció o absència, deguda a una deficiència, de la capacitat de fer una activitat en la mesura que es considera normal.
- MINUSVALIDESA. Situació desavantatjosa per al xiquet que, a causa d'una deficiència o d'una discapacitat, li impedeix de fer una funció que es considera normal.

1.2 Conceptualització de l'educació especial com a disciplina

Al llarg de la història, els principis i els sabers que agrupaven el camp de l'atenció educativa a l'alumnat anomenat *deficient* rebien el suport dels plantejaments i les teories mèdiques i orgàniques o psicopedagògiques. Per això hem de tenir present una sèrie de canvis en la conceptualització epistemològica d'aquesta disciplina.

A continuació us presentem un resum que il·lustra aquesta panoràmica.

- Segons Santiago Molina (1986), "L'educació especial es defineix com la intervenció pràctica que es basa teòricament i científicament en la pedagogia terapèutica. Aquesta intervenció ha de ser multidisciplinar, ja que permet i demana la participació d'altres professionals: metges, logopedes, psicòlegs, pedagogs, mestres, fisioterapeutes, etc."

- La UNESCO (1988), defineix l'educació especial com a "disciplina educativa que pretén millorar la vida de les persones que pateixen diverses minusvalideses i que recorre a mètodes moderns i a un material científic per a remeiar alguns tipus de deficiència. Sense aquesta intervenció es corre el risc de quedar inadaptats i disminuïts des del punt de vista social i personal i no assolir per tot això el desenvolupament ple de les seues capacitats".

- Una altra definició més en la filosofia de la integració és la que ofereix Brennan (1988),"L'educació especial com a disciplina pedagògica és la combinació del currículum, l'ensenyament, el suport i les condicions d'aprenentatge necessàries per a satisfer les necessitats educatives de l'alumnat d'una forma adequada i que pot constituir la totalitat o una part del currículum. Aquesta intervenció s'ha d'impartir individualment o conjuntament amb la resta dels infants de l'escola".

- Aquesta és la denominació que recull el marc legislatiu: el CNREE (1990) diu que "L'educació especial és el conjunt de recursos educatius postas a disposició de l'alumnat que, en alguns casos, pot necessitar-los temporalment i, en altres, de manera més contínua o permanent" i posteriorment, en el marc de la LOGSE, en un document més actual del Centre de Desenvolupament Curricular (MEC, 1996), apareixen uns altres conceptes en el context d'aplicació de l'educació especial, "Un alumne té necessitats educatives especials quan presenta majors dificultats que la resta de l'alumnat per a accedir a l'aprenentatge que es determina en el currículum que li correspon per la seua edat (bé per causes internes, per dificultats o mancances de l'entorn sociofamiliar o per una història d'aprenentatge desajustada) i necessita, per a compensar aquestes dificultats, adaptacions d'accés o adaptacions curriculars significatives en diverses àrees d'aquest currículum, o ambdues coses alhora".

Prenent com a referència la nostra legislació educativa en el marc de la LOGSE, l'àmbit d'aplicació de l'educació especial ve conceptualitzat per la resposta educativa a l'alumnat amb dificultats d'aprenentatge, siga la causa (o el dèficit) que siga i que la seua resposta educativa en el moment adient pot ser insuficient o no ser la correcta.

Dins aquesta perspectiva epistemològica de l'educació especial, en el sentit més ampli, estan recollits plantejaments anteriors que consideraven únicament en l'àmbit de l'educació especial, l'alumnat que, per causes o dèficit en el desenvolupament, presentaven dificultats significativament majors en l'aprenentatge que la resta dels escolars de la mateixa edat. Podem concloure la conceptualització de l'educació especial assumint plantejaments pedagògics actuals en els quals "les dificultats d'aprenentatge es conceben com una forma de diversitat referida a la capacitat d'aprenentatge que es projecta en la capacitat cognitiva, els interessos i la motivació, de manera que les necessitats educatives especials es reflecteixen i s'anomenen dins de les dificultats d'aprenentatge". (Salvador Mata,1997).

1.3 Models i enfocaments usats per l'educació especial com a disciplina

A continuació us presentem els diferents models d'intervenció en l'educació especial en relació amb les teories d'aprenentatge que expliquen i defineixen les dificultats d'aprenentatge.

1.3.1 model orgànic i mèdic. (Orientació mèdica)

Aquest enfocament considerava que l'alumnat que presentava una deficiència i una dificultat en l'aprenentatge es devia a causes orgàniques i a factors innats i constitucionals. Aquesta deficiència i discapacitat en l'aprenentatge era estable i amb poques possibilitats de ser modificada.

La intervenció proposada per a aquest model és pròpiament mèdica i psiquiàtrica, separada del centre escolar. Es proposa en aquest model escoles i centres especials per a aquest alumnat. És el model d'intervenció que participa de la concepció segregadora de l'educació especial. És també el model d'intervenció que ha estat present en el nostre sistema educatiu amb la no-inclusió de l'alumnat amb dificultats d'aprenentatge en el sistema educatiu ordinari.

1.3.2 Model psicològic (orientació psicològica)

En aquest model trobem diferents orientacions psicològiques que, en els seus principis, es van basar totalment en la utilització dels tests psicològics i el CI com a criteri normatiu per a diferenciar l'alumnat normal del que no ho és. A partir d'aquest plantejament apareixen els conceptes erronis de *subnormals* o *anormals*.

Orientació Conductista

La intervenció en els processos d'aprenentatge en l'alumnat amb dificultats en l'aprenentatge se centra en l'anàlisi i el disseny d'unes tasques específiques determinades en uns objectius observables i una estimulació adequada, és a dir, actua en termes d'estímul-resposta. A conseqüència d'aquest model en l'educació especial es dissenyen els PDI (Programes de Desenvolupament Individual).

Orientació Cognitiva

Les dificultats d'aprenentatge s'interpreten com deficiències en el processament general de la informació:
En el factor representació de la informació: atenció, percepció, record, organització i codificació.
En el factor execució de la informació: planificació, avaluació i seguiment.

Els programes d'enriquiment instrumental s'utilitzen en aquest model cognitiu.

1.3.3 Model pedagògic, integrador i educatiu

Orientació més en la línia de l'àmbit de la didàctica i l'organització de l'educació especial. Aquesta orientació té un marcat caràcter interactiu de les dificultats d'aprenentatge, es tracta de l'orientació marcada en la LOGSE, "les dificultats d'aprenentatge depenen tant de les característiques personals de l'alumnat com de les característiques de l'entorn educatiu en el qual es desenvolupa i la resposta educativa que se li ofereix". Encara que aquest model centra tota la seua atenció en el factor ambiental i educatiu que envolta l'alumnat més que en el seu dèficit, presenta les orientacions següents:

Orientació Integradora

Aquest model és més teòric i se situa en la línia d'actuació de la integració escolar en el sistema educatiu. La intervenció se centra en la resposta educativa que, des del centre escolar, s'ha d'oferir a l'alumnat amb necessitats educatives especials. En el model integrador, la causa de les dificultats d'aprenentatge té un caràcter interaccionista, "prenent com a postura bàsica que les dificultats solen estar causades per la interacció de moltes variables"(Suárez Yañez: 1996).

Orientació Curricular

Aquest model pot respondre millor a la inclusió de l'alumnat amb necessitats educatives especials en els centres educatius, de manera que s'eduquen en l'ambient menys restrictiu possible: l'aula. Aquest enfocament representa el moviment de l'educació inclusiva, que pretén replantejar de nou el model d'integració dut a la pràctica escolar. Aquest model exigeix canvis: innovació en l'organització escolar i adaptació del currículum a la diversitat de l'alumnat mitjançant ACI. És el model d'intervenció que orienta els continguts i el desenvolupament de l'assignatura.

ESQUEMA RESUM DELS MODELS D'INTERVENCIÓ .

MODELS	CAUSES	TEORIES D'APRENENTATGE	CONCEPTES EE	INTERVENCIÓ.
MÈDIC.	Orgàniques.	Mèdiques, psiquiàtriques i no psicoeducatives.	Malaltia, estabilitat patològica, anormalitat i subnormalitat	Escola segregadora, escola especial i separada.
PSICOLÒGIC. CONDUCTISTA	Falta d'estimulació o estimulació incorrecta.	Estímul-resposta. (Watson, Skinner, Thordndike).	Educació rehabilitadora	PDI. En conductes i àrees escolars i instrumentals
PSICOLÒGIC COGNITIU	Deficiències en el processament de la informació.	Processament de la informació i la cognició. (Piaget, Ausubel, Bruner, Marchesi, Repeto).	Educació especial que possibilite la independència i l'activitat de l'alumnat per a la construcció del seu comportament.	Estratègies cognitives, mitjançant programes d'enriquiment. Desenvolupament de competències metacognitives.
PEDAGÒGIC / INTEGRADOR	El dret de tots a rebre una educació el més normalitzada possible.	Principis de normalització i sectorització de serveis.	Integració física i funcional de l'alumnat de EE	PDI en aules especials a temps total o parcial.
PEDAG. D'ORIENTACIÓ CURRICULAR	Les disfuncions entre les capacitats reals de l'alumnat i les exigències del currículum.	Constructivisme. Marc curricular de la LOGSE.	Escolarització i inclusió de l'alumnat amb necessitats educatives espeials en els centres ordinaris.	Ajustos i adaptacions curriculars individualitzades, significatives i d'accés.